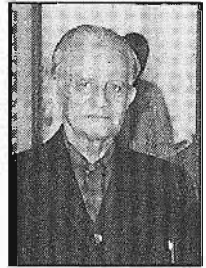

شرح زندگی و خدمات علمی شادروان تقی بینش

بهر روز وجدانی

شادروان تقی بینش به سال ۱۳۰۰ شمسی در شهر مقدس مشهد به دنیا آمد. پدرش حاج علی رضا رکن‌التولیه سرکشیک اول استان قدس رضوی فرزند حاج عبدالحسین نقیب‌الاشراف بود. وی پس از تحصیلات عالی در فیزیک و ادبیات، موسیقی نظری را نزد سلیمان خان روح‌افزا و نوازندگی تار را نزد استاد علی اکبرخان شهنازی فراگرفت.

استاد بینش به سبب وابستگی به استان قدس رضوی امکان مطالعه و بررسی نسخ خطی و متون قدیمی موسیقی ایرانی را به راحتی داشت، از این رو تصمیم گرفت وقت گرانبهای خود را به معرفی و شناساندن میراث گران قدر موسیقی نیاکان به نسل حاضر صرف کند و در این راه سخت و طاقت‌فرسا تا حد زیادی نیز موفقیت کسب کرد.

۱ - وی در سال ۱۳۵۴ کتاب معروف «مقاصدالاحان» نوشته عبدالقادر مراغی موسیقی دان و موسیقی‌شناس بزرگ ایران در سنه ۸۲۱ هجری قمری را که در کتابخانه آستان قدس نگاه‌داری می‌شد با کمک بنگاه ترجمه و نشر کتاب چاپ و منتشر کرد.

عبدالقادر مراغی این کتاب را با استفاده و تلخیص از اقوال استادان سلف فراهم آورده و خواننده را از مراجعه به کتاب‌های گوناگون بی نیاز کرده است. مقاصدالاحان شامل دوازده باب است و در آن از چگونگی تولید صوت و نغمه‌ها، محاسبات ریاضی مربوط به موسیقی و کوک کردن سیم‌ها و تغییر مایه یا «انتقال»، پرده‌های اصلی و انواع ترجیعات و آداب خنیاگری در قدیم و سرانجام تأثیر موسیقی در مزاج آدمی بر حسب عقیده قدما بحث کرده است. این مباحث را می‌توان پایه موسیقی ایرانی دانست. این کتاب ارزنده علاوه بر جنبه هنری که دارد یکی از متون مفید زبان فارسی به شمار آمده و به ویژه اصطلاحات علمی که مؤلف در سراسر کتاب برای بیان دقیق موسیقی آورده است، منبع مهمی برای محققان زبان و لغت فارسی می‌تواند باشد.

۲ - شادروان بینش پس از کتاب مقاصدالالحان کتاب دیگری از همین موسیقی‌دان به نام «جامع‌الالحان» را با استفاده از نسخه مورخ ۸۱۸ هجری قمری (به خط عبدالقادر مراغی و متعلق به کتابخانه نور عثمانیه) را با همت مؤسسه اطلاعات و تحقیقات فرهنگی در سال ۱۳۶۶ به چاپ رسانید و به عنوان کتاب ممتاز سال نیز شناخته و معرفی شد.

کتاب جامع‌الالحان که به قول هنری جرج فارمر موسیقی‌شناس معروف مهم‌ترین اثر عبدالقادر مراغی محسوب می‌شود به غیر از دیباچه و مقدمه و خاتمه، دوازده فصل دارد. دیباچه کتاب فوق طبق معمول با حمد قادر متعال و نعت رسول اکرم (ص) آغاز می‌شود. عبدالقادر در این کتاب اشاره کوتاهی دارد به عشق و علاقه خود به موسیقی و رنجی که در تکمیل و تحصیل آثار پیشینیان بر خود هموار کرده است و می‌نویسد که این کتاب را برای تعلیم دو فرزندش عبدالرحیم و عبدالرحمن تألیف کرده است، در پایان کتاب نیز فهرست مندرجات نگاشته است. مقدمه جامع‌الالحان در پنج فصل زیر است، تعریف موسیقی، کیفیت به وجود آمدن موسیقی، موضوع موسیقی، مبادی موسیقی، علت غایی موسیقی.

موضوع ابواب دوازده‌گانه این کتاب نیز شامل مباحث اساسی و مهم موسیقی قدیم ایران است.

در هر حال شباهت مقاصدالالحان و جامع‌الالحان به حدی زیاد و محسوس است که گاه عبارتها و حتی جداول و اشکال دو کتاب با هم فرقی ندارند.

شادروان تقی بینش به سبب حفظ اصالت و امانت کتاب فوق از کتب معتبر و مرجع زیر استفاده کرده است: مقاصدالالحان، موسیقی کبیر فارابی، شفاء ابن سینا، صحاح جوهری، ادوار صفی‌الدین ارموی و بالاخره درةالتاج علامه قطب‌الدین شیرازی، و در جامع‌الالحان به آنها استناد کرده است.

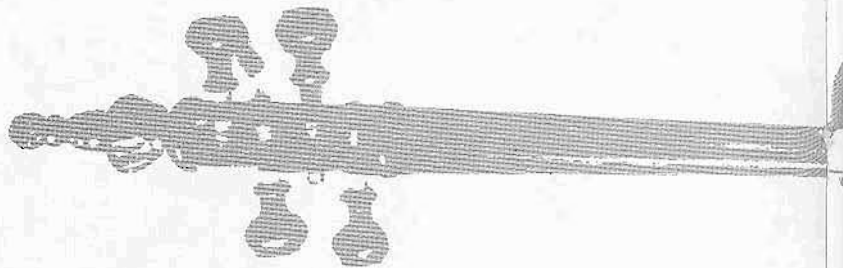
بخش «خاتمه» کتاب جامع‌الالحان نیز به اهتمام استاد بینش در سال ۱۳۷۲ به وسبب مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی به زیور طبع آراسته شد.

۳ - تصحیح و نشر «رساله بنائی» با کمک مرکز نشر دانشگاهی به اتفاق موسیقی‌دان و موسیقی‌شناس معروف معاصر آقای دکتر داریوش صفوت که از روی نسخه دکتر یوسف نیری به صورت عکس‌برداری. رساله بنائی نوشته علی‌بن‌محمد معمار مشهور به «بنائی» یکی از هنرمندان نیمه دوم قرن نهم و اوایل قرن دهم هجری است. بنائی علاوه بر این که به علوم زمان خود از جمله ریاضی و معماری و ادبیات و شعر آشنایی داشت در هنرهای چون خوشنویسی و موسیقی نیز دست داشت. کتاب رساله بنائی اثر ارزشمند این دانشمند است که شامل مقدمه و دو مقاله و خاتمه است. هر چند بنائی همان مطالبی را که از موسیقی‌دانان بزرگ قبل از او و به تصریح خودش صفی‌الدین ارموی و عبدالقادر مراغی به آنها بازگو و نقل مجدد کرده است ولی اهتمام او در پوشاندن لباس اختصار و ایجاز به آنها و ساده و زود فهم کردن مطالب از اهمیت زیادی برخوردار است.

۴ - «شرح ادوار» همراه با متن ادوار و زوائد الفوائد یکی از آثار ارزنده عبدالقادر مراغی است که در حقیقت شرح و ترجمه‌ای است از کتاب مشهور «الادوار» صفی‌الدین ارموی (متوفی ۶۹۳ هجری قمری) که به اهتمام شادروان تقی بینش در سال ۱۳۷۰ به کوشش مرکز نشر دانشگاهی تهران به چاپ رسیده است.

این کتاب شامل مقدمه‌ای جامع و ارزنده در هفتاد صفحه است که توسط مصحح (تقی بینش) نوشته شده است. این مقدمه فاضلانه و علمی خواننده را در درک بهتر و صحیح‌تر مباحث اصلی و مهم کتاب یاری فراوان می‌رساند.

پژوهش‌های علمی و مطالعات فرهنگی
رساله جامع علوم انسانی

۵ - سه رساله فارسی در موسیقی شامل رسالات زیر:

۱ - موسیقی دانشنامه علائی ابن سینا.

۲ - موسیقی رسائل اخوان الصفا.

۳ - رساله کنزالتحف.

این کتاب ارزنده در سال ۱۳۷۱ به اهتمام شادروان تقی بینش به چاپ رسید. استاد در پیش گفتار این کتاب می‌نویسد:

«موسیقی ایرانی بدون تردید یکی از متعالی‌ترین جلوه‌های روحی و استعداد‌های هنری نیاکان ماست که چون در بین دانش‌های ایرانی مقامی پس‌والا دارد باید در حفظ اصالت آن اهتمام و در نگاهیانی آن تا آنجا که امکان دارد اقدام شود. این مجموعه به همین نیت فراهم آمده از بخش موسیقی دانشنامه علائی و ترجمه فارسی قسمت موسیقی رسائل اخوان الصفا و اثر بسیار نفیس کنزالتحف تشکیل می‌شود که چون همه آنها به فارسی است و نخستین بار چاپ انتقادی می‌شود، با توجه به محدودیادیرباب بودن نسخه‌های خطی آنها و کمیابی کتابهای فارسی در زمینه موسیقی، پیش‌بینی می‌شود که بتواند در حد خود مغتنم و ثمر آفرین باشد.»

۶ - آخرین کتاب چاپ شده استاد «تاریخ مختصر موسیقی ایران» است که در سال ۱۳۷۴ منتشر شده است. این کتاب حاوی اطلاعات، دیدگاه‌ها و اسناد و مدارک جدیدی درباره موسیقی ایران است. کتاب با یادداشت و پیش درآمد شروع شده و پس از آن موسیقی ایران زمین بر اساس دوران‌های مختلف باستانی و اسلامی شرح داده شده است. در هر دوره یا دوران به شرح حال و آثار دانشمندان، موسیقی‌دانان، موسیقی‌شناسان، نوازندگان و خوانندگان و رسالات و کتب مهم با نثری شیوا و فاضلانه پرداخته شده است. شادروان بینش در یادداشت کتاب فوق می‌نویسد:

«... با استفاده از یادداشتهای درسی خود در رشته موسیقی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران و دانشکده موسیقی دانشگاه هنر و مرکز آموزش عالی میراث فرهنگی، این مجموعه فراهم آمد. از خداوند متعال توفیق بیشتری را مسئلت دارم تا بتوانم در آینده‌ای نزدیک مجموعه کاملتری به حضور دوستداران این هنر ظریف و والا تقدیم کنم و اکنون هم امید دارم مجموعه حاضر با همه کاستی‌ها و اختصاری که دارد بتواند به سهم خود سیمای راستین موسیقی سنتی ایران را که به حق یکی از اصیل‌ترین و ارزنده‌ترین میراث‌های فرهنگی محسوب می‌شود، نشان بدهد.»

از شادروان بینش علاوه بر کتب فوق در زمینه موسیقی مقالات بی شماری در مجلات مختلف به چاپ رسیده است. از دیگر خدمات علمی ارزنده ایشان می‌توان از مقالات و کتب و نقد و تحلیل‌های زیر نیز نام برد که هر کدام در حد خودشان قابل ارزش و استناد هستند:

- نقد اصطلاحات موسیقی جلد اول فرهنگ فارسی شادروان محمد معین.
- ترجمه و تحلیل هنری «رساله موسیقی خواجه نصیرالدین طوسی»
- ترجمه و تحلیل هنری «رساله موسیقی خیام نیشابوری»
- حاشیه نویسی بر کتاب ارزشمند ملک الشعراء بهار به نام «تاریخ تطور شعر فارسی».
- مقالات بی‌شمار در مجلات سخن، راهنمای کتاب، یغما، فرهنگ ایران زمین، فرهنگ خراسان، کتاب نیما و غیره.

جامع الاحسان

خاتمه

تألیف

عبدالقادر بن عبی‌کاف‌المراغی

براستام

تقی‌نیش

نوسانات ترجمت‌سازان

شرح ادوار

(با متن ادوار و رساله‌های دیگر)

عبدالقادر بن عبی‌کاف‌المراغی

براستام

سه رساله فارسی در موسیقی

موسیقی دانشنامه علائی ابن سینا
موسیقی رسائل اخوان الصفا
رساله کنزالتحف

تقی‌نیش

اهتمام در چاپ منقح دیوان سوزنی سمرقندی، کتاب المصادر زوزنی، دیوان شمس طیبی، شمارنامه طبری.

بایستی اذعان داشت که شرح آثار و خدمات علمی، فرهنگی، ادبی و هنری استاد تقی بینش در این مختصر نمی‌گنجد. ایشان با احیای متون گرانقدر موسیقی قدیم ایران، فرهنگ معاصر موسیقی ایران را سپاسگزار ساخته است. استاد بینش در میان اساتید موسیقی و دانشجویان دانشگاه و دیگر پژوهشگران موسیقی ایران نامی آشنا، فراموش نشدنی و جاودانه است و سرآمد تمام افرادی است که متون و منابع موسیقی قدیم ایران را می‌دانند.

این مرد صادق، خادم و زحمتکش تا آخرین روزهای حیات (۷۴ سالگی) با دانشگاه‌ها، مراکز هنری، مؤسسات فرهنگی زیر همکاری نزدیک و گسترده‌ای داشت:

- ۱ - مرکز آموزش عالی میراث فرهنگی به عنوان مدرس موسیقی ایرانی.
- ۲ - رشته موسیقی دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران به عنوان مدرس موسیقی ایرانی.
- ۳ - دانشکده موسیقی دانشکده هنر، تدریس موسیقی ایرانی.
- ۴ - بنیاد دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، نگارش بخش موسیقی دائرةالمعارف.
- ۵ - بنیاد دائرةالمعارف اسلامی، نگارش بخش موسیقی دائرةالمعارف.
- ۶ - خانه سوره، مدرس موسیقی ایرانی.

- ۷ - فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، نگارش مقالات موسیقی.
- ۸ - همکاری با حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، سخنرانی در مورد موسیقی سنتی ایران در مناسبت‌های مختلف.
- ۹ - شرکت در بیشتر سمینارهای فرهنگی به عنوان سخنران مطلع و آگاه در زمینه موسیقی قدیم ایران.
- ۱۰ - استاد راهنما، مشاور و یاری رسان تمام دانشجویان، اساتید، پژوهشگران موسیقی ایرانی.

سرانجام پس از یک عمر سرشار و پر بار ساعت ۷ بعد از ظهر روز ۲۱ اسفندماه ۱۳۷۴ شادروان تقی بینش در اثر ضایعه سکته مغزی دار فانی را وداع گفت و

کالبد تن بر زمین گذاشت
جان و خرد سوی سماوات بُرد

او را بر حسب حق و راتبه نیاکانش «خاندان نقیب‌الاشراف» روز پنجشنبه ۱۳۷۴/۱۲/۲۵ در صحن نوی استان قدس رضوی به خاک سپردند.

اعضاء هیئت علمی، اساتید و دانشجویان حق شناس مرکز آموزش عالی میراث فرهنگی به بهانه «چهل‌مین روز درگذشت آن زنده‌یاد» با حضور اعضاء خانواده شادروان، اساتید، دانشجویان و پژوهشگران و علاقه‌مندان موسیقی ایرانی مراسمی فراموش نشدنی شامل سخنرانی و اجرای موسیقی ایرانی در تاریخ ۷۵/۲/۸ برپا داشتند.

خدایش رحمت کند

